

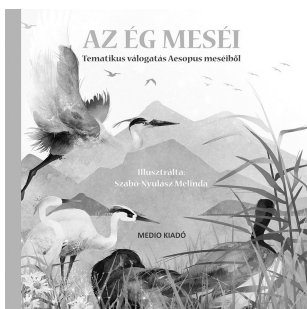
KELEMEN ZOLTÁN

Hagyomány új utakon

A MEDIO KIADÓ KÖNYVÚJDONSÁGAI

A magyarországi rendszerváltást követő évek (illetve gyakorlatilag már a rendszerváltó évek) kulturális életének egyik meghatározó vonása volt, hogy az addig szilenciumra kényszerített, külső vagy belső emigrációban élő írók, költők, gondolkodók művei rendkívüli gyorsasággal és gazdagsággal jelentek meg a különböző fordításirodalommal amúgy is jelentősen felduzzadó magyar könyvpiacra. Rövid idő alatt kiadták vagy újra kiadták olyan alkotók műveit, mint Faludy György, Határ Győző, Kemenes Géfin László. De talán még jellemzőbb, hogy elkezdődtek azok az életműkiadások, melyek a XX. századi magyar irodalom törzanyagát képezték ugyan, a kultúra és művelődés hétköznapijaiból mégis hosszú évtizedekig hiányoztak, s ez által a hiány által a magyar irodalom – történeti és tudományos-esztétikai értelemben egyaránt – arányait, egyensúlyát tévesztve nem a létező korpuszoknak megfelelő kánonok köré szerveződött. Mindenekelőtt két ilyen életműkiadásról kell említést tenni. Az Akadémiai Kiadó és a Helikon Kiadó gondozásában induló Márai Sándor sorozatról és a szombathelyi Életünk Kiadó és folyóirat Hamvas Béla összkiadásáról. Bár mindkettő kisebb-nagyobb változásokon ment át az utóbbi évtizedekben, vállalt feladatuknak megfelelően gondozzák és tárják az olvasó elé a két életművet. Hamvas Béla műveinek kiadása 1990-ben az *Anthologia Humana* kötetrel kezdődött meg. Ebben az időben már létezett a főműnek tekintett *Karnevál* cenzúrázott változata, e mellett jó néhány egyéb kötet is napvilágot látott a '80-as évek második felének puhuló kádári diktatúrájában. Mégis meglepetésként érthette azokat az olvasókat, akik már régóta oly igen várták Hamvas műveinek megjelenését, valamint azokat, akik csak előbbiek elbeszéléseiből, másolt gépiratokról ismertették töredékeiben az életművet, hogy a nyitó kötet nem Hamvas műve. Elképzelhető, hogy milyen elvárásokat teremtett a magyar befogadásban az életmű kiterjedtségének ismerete (például a *Scientia Sacra* '88-as kiadásában megjelent *Hamvas Béla életrajzi adatai és*

Medio Kiadó
Budapest, 2021
65 oldal, 3990 Ft

Medio Kiadó
Budapest, 2021
113 oldal, 3990 Ft

2022. március

művei című bio-bibliográfiából, mely Dúl Antal alapos és körültekintő filológia munkáját dicséri), valamint az, hogy ehhez képest a markánsan megformálódó Hamvas olvasói tábornak egy Hamvas által készített antológiával kellett szembesülnie először, melynek jelentős része ráadásul mintegy fél évszázada, esetleg még korábban olvasható volt, gyakran több magyar fordításban is. (Összehasonlításképp: az életmű kései, rendkívül fontos kisregényeinek első kiadására további egy évet kellett várni: Hamvas Béla: *Szilveszter. Bizonyos tekintetben. Ugyanis. Életünk Könyvek*, Szombathely, 1991.) Ugyanakkor az összkiadás egészének szempontjából néhány év múlva talán mindenki számára nyilvánvalóvá vált, hogy az életművet gondozó munkacsoport tudatos választását tükrözte az első kötet jellege. Ez a kis gyűjtemény egyértelmű szándéknyilatkozat volt a Hamvas-életmű kanonizációját illetően: a magyar gondolkodó munkásságát az emberiség összművészeti hagyományába kívánták belehelyezni. Továbbra is fenntartva azt az egyrésztől párbeszédébresztő helyzetet, mely a hamvasi írásnak védjegye, másrészt azt a magyar irodalmi kanonizációban és kritikában meglévő elutasító hangoltságot, mely az irodalmon és a tudományosságon is kívül, esztétikai megítélésre nem alkalmasként kezeli a szövegek korpuszt.

A XX. század végén indult életműkiadások további alakulására visszatérve látni kell, hogy bár mindkét említett jelentős vállalkozás napjainkig sikeresen folytatódik (a természetesen egyre ritkább első kiadások mellett a hangsúly inkább az új kiadásokra helyeződik), mind a Márai-, mind a Hamvas-sorozat kiadói változtak. Előbbit immár kizárólag a Helikon Kiadó gondozza, míg utóbbinak kiadását az 1994-es *Tabula smaragdina – Mágia szutra* megjelentetése után, még abban az évben az *Arkhai* kötettel a Medio Kiadó Kft. vette át, mely a *Karnevál* első teljes, háromkötetes kiadásáig Szentendrén működött. A következő évben, 1998-ban a *Szareptát* már Budapesten jelentette meg. Mára a Medio Kiadó tevékenységi köre jelentősen bővült (hangoskönyvek, Dúl Antal portréfilm, Rudolf Kassner vagy Platón műveinek, Hamvassal kapcsolatos, illetve Hamvas Bélára emlékező művek kiadása.) Kiadói szándék szerint az életműsorozat harmincyolcadik kötetével (eddig harminchárom kötet látott napvilágot) 2023-ban lezárul, de még előtte megkezdődnek a Hamvas Béla kritikai kiadás munkálatai, valamint idegen nyelvű kötetek publikálása is szerepel a tervek között.

2021-ben a Medio Kiadó két olyan könyvvel jelentkezett, mely egyszerre hivatott jelezni az olvasóközönségnek a hamvasi életműtől való fokozatos távolodást a kiadói paletta gazdagodásának értelmében, valamint a magyar gondolkodó által kijelölt hagyomány következetes folytatását. *Az ég meséi* címmel tematikus válogatássorozat indult Aesopus meséiből. Utánaolvasva meglepő lehet, hogy a görög mesemondót Hamvas nem vette fel sem az említett *Anthologia humanába*, sem az *Európai Műhelybe* szerkesztett *A száz könyv* című összegző esszéjébe. A szerzőválasztás mégis azt az irányt követi, mely az emberi kultúra legősibb, homéroszi egyszerűségű szövegvilága által mély, kiérlelt bölcsességet hordoz. Hamvas nevezi egyszerűnek, pontosabban a legkönnyebben érthetőnek Homérosz műveit. (*Európai Műhely I–II.* szerk. Hamvas Béla, Baranya Megyei Könyvtár, Pécs, 1990. I. 42.) A tervezett sorozat még többet elárul arról, hogy milyen mértékben hordozza a hamvasi szellemi örökséget ez az új vállalkozás. A három kötet címeiben (*Az ég meséi*, *A víz meséi* és *A föld meséi*) a Hamvasnál gyakorta jelentéssel bíró négy alapelemre (víz, levegő, föld, tűz) utalhat, pontosabban közülük arra a háromra, mely élőlények életteréül szolgálhat,

lévén állatmeséről szó. A könyv, melyet az olvasó kezében tarthat, ezúttal összművészeti alkotás. A nagy alakú kiadás kevés szöveggel (öt rövid állatmeséről van szó), intenzív képi világgal tárja fel a tanulásra – hasznos bölcsességre kihegyezett történetek világát. Szabó-Nyulász Melinda egyedi stílusú, leginkább talán Kacusika Hokusai vagy Utagawa Hiroshige ábrázoló művészetére hasonlító kecses képei adják a szöveg hátterét. Még pontosabban talán azt kellene mondani, hogy Szabó-Nyulász Melinda festményeibe Aesopus-mesék sorait írták. A könyvben található QR-kód segítségével tovább szélesíthető a befogadói horizont a filmművészettel, mivel *A ludak és a darvak* című mese animációs változata Kútvölgyi Erzsébet tolmácsolásában megtekinthető a világhálón. A rajzfilm gazdag, mégis letisztult képi világa természetesen megegyezik a kötetet kísérő rajzokéval-festményekével. Hasonló vállalkozás a kortárs könyvkiadásban-könyvkészítésben Krasznahorkai László *Mindig Homérosznak* című műve, mely Max Neumann-nak a műhöz készített festményeit és QR-kódok formájában Miklós Szilveszter zenedarabjait „tartalmazza.” Lehetséges, hogy a nyomtatott könyv a Gutenberg-galaxis végén az ilyen és ehhez hasonló összművészeti alkotásoknak is köszönhetően szerezheti vissza jogait a befogadói kultúrában.

A kiadó másik könyve közvetlenül a hamvas életmű hagyományát követi. Az *Anthologia Moderna* alcíme-ajánlása: In memoriam Hamvas Béla. Címválasztásával tudatosan az *Anthologia humana* előtt tiszteleg, ahogy ezt *Előszavában* Katona Zsuzsa, a kötet szerkesztője írja. Éppen úgy kiemelt, önmagukban is érvényes gondolatok gyűjteménye, ha tetszik évszázadok, évezredek „füveskönyve”, mint az *Anthologia humana*. Hamvas az 1946-os kötet bevezetőjében a kultúra és a humánus legfőbb és érvényes kifejeződésének az írott szót tartotta:

„Igazi létünk abban van, amit alkottunk, és nem abban, amit elpusztítottunk. (...) De egyetlen áldottabb, egyetlen nagyobb, egyetlen hűségesebb és igazabb, zengőbb, mélyebb történet nincs, mint az írott szóé. A szó a lét igazi szövege; az egész történet valódi tartalma és értelme és megértése.”

Egy évvel a második világháború után érthető az elragadtatott hangnem. Amit azonban Hamvas az írott szóról mondott, azt sem ő, sem több általa tisztelt, idézett gondolkodó nem tartotta mindig és mindenhol érvényesnek. Jézus, Buddha vagy Szókratész soha nem írtak le semmit, utóbbi többször érvelt is az élőszó elsőbbsége mellett a platóni dialógusokban. A szóbeliségből az írásbeliségbe forduló paradigmaváltás mára már felismerhetően analógiába állítható az írásbeliséget felváltó komplex medialitással, mely nem írható le egyszerűen a képek kultúrájának fogalomtárával. Másrészről éppen Hamvas az, aki a fenti idézet után bevezetőjében a művészet egészének követelményét állítja a befogadó elé a Willendorfi Vénusz, Beethoven műveinek vagy Michelangelo alkotásainak említésével. Az *ég meséi* által kezdett irányt folytatja az *Anthologia moderna* illusztrációival, még inkább tizenegy, QR-kóddal lehívható, megtekinthető kisfilmjeivel, melyek között ezúttal is található animációs alkotás. Leginkább azonban azzal hoz újat a hamvasi hagyományba, hogy már önmeghatározásában elkülöníti az irodalmat és a filozófiát, melyet Hamvas a „bölcsesség” kifejezéssel jól érthetően nem szándékozott szétválasztani. Ennek az új iránynak a következményei kiemelten fontosak a 2021-es antológia meghatározó szövegrészleteiben.

Ha az olvasó nem elégszik meg az *Anthologia moderna* cím azon értelmezésével, mely szerint egyszerűen Hamvas Béla szerkesztői vállalkozásához képest „újabb”,

modernebb szövegek is kerültek az új évezred új gyűjteményébe, akkor valószínűleg közelebb kerülhet az új kötet lehetséges értelmezéséhez. Olyan szerzők felvonultatásával, mint Lao-ce, Platón, Buddha, Szent Ágoston vagy Csuang Ce egyértelműen cáfolható a „modern” leegyszerűsítő értelmezése, még akkor is, ha ezek az ősi szerzők, illetve művek örök kortársainknak tekinthetőek. Az, hogy a humanum kifejezés kimaradt, utalhat a humanizmus, pontosabban a humán-humanum definíció radikális jelentésváltozására is, ami az ezredfordulón következett be. Hamvas, aki 1968-ban hunyt el, nem tudhatta, hogy az öko-filozófia, ökopolitika vagy ökokritika értelmezésében egyáltalán nem lesz üdvözlendő, megőrzendő vagy akár csak büszkeség tárgya a humán hagyomány, vagy a humanizmus gondolati felépítményei. Ebből a szempontból elgondolkoztató, hogy a kötet első idézete éppen Assisi Szent Ferenc története a gubbioi farkasról. Nem pusztán arról van szó, hogy „ember embernek farkasa”, azaz ember és állat definícióinak problematikussága etikai vonatkozásokkal is rendelkezik, sokkal inkább arról, hogy nem értjük egymás szavát, míg Szent Ferenc boldog korában a hit erejével ember és állat kommunikációja sem volt lehetetlen. Másrészt a „moderna” kifejezésben a modernitásnak éppen az a posztmodernben jelentkező elbizonytalanodása figyelhető meg, mely inkább megtermékenyítőleg hatott az emberiség szellemi erő kifejtésére, mint elcsüggesztőleg. Ennek bizonyítékai lehetnek a kötetben szereplő Borges-, Cortázar-, Ottlik-, Foucault- vagy Heidegger-idézetek. Ez a modernség éppen a posztmodernben önmagát megkérdőjelezve lelt-lelhet új utakra-irányokra. Az önmagában tükröződő – önmagát olvasó-értelmező hagyomány megformálásának talán legizgalmasabb példája az, hogy több Hamvas Béla-műből is szerepel idézet a kötetben.

A rövidfilmek antológiába emelése éppen úgy egy meglévő hagyomány előtt tiszteleg, mint az összegyűjtött szövegek. A Magyar Televízió 1991-es Fiala Művészek Stúdiójának *Közjáték* című kísérleti filmetűd-sorozata volt az előzménye a Hamvas Béla Hagyatékkezelő *Új Közjáték* etűdsorozat-pályázatának, melynek eredménye a gyűjtemény tizenegy filmalkotása. Búzasi Gyopár-Orsolya invencióban gazdag animációs filmje jelentős mértékben képes gazdagítani Ottlik szinte minimalista *Az utolsó mese* című rövidpróját. A film egy képe díszíti egyúttal a kötet borítóját is. Egyetlen ötlet merész megvalósítása Száraz Eszter *Sziszüphosza*, mely Camus esszéjének ad filmes kifejeződést. Dombóvári Csongor Karel Čapek *Az öt kenyérről* című művét olyan, már szinte mikroszkopikus operatőri munkával, szuperplánokkal készítette, mely étel és művészet: irodalom, élet és film viszonyában Huszár Zoltán *Szindbádjának* híres ebédjelenetére utalhat. Kassai Richárd filmje a szűfi példázatról a démiurgoszra való utalással (agyaggal dolgozó szobrász – teremtő) Platón *Timaiosza* felé nyitja mind a példázat, mind a film értelmezését. *Az ég meséinek* képi világát és a hozzá kapcsolódó animációs filmet alkotó Szabó-Nyulász Melinda ebben a kötetben egy érzékeny Proust-párhuzammal van jelen: az animációs film a Marcel Proust-idézethez hasonlóan cselekmény nélküli, hangulatok ihletett sorozata.

A Hamvas Béla által gyakorta evidenciaként, a magasabb, szellemi létforma lényegi megnyilvánulásaként értett „szép” fogalmát a XXI. századi antológia új szerzői (Wittgenstein, Borges, Cortázar, Kafka) gazdagítják új jelentésekkel. A szép ezúttal provokál, nyugtalanít, a lét folyamatos átértékelésére kényszerít, megismerése az ártatlanság elvesztését jelenti. Ludwig Wittgenstein *A bizonyosságról* című utolsó művének két rövid részlete zárja a gyűjteményt. Ha a kötetnyitó Szent Ferenc-legenda a szó

és a megértés megnyílásáról, csodálkozó ráébredéséről szolt, akkor Wittgenstein gondolatai a nyelvi és értelmi bezáródás, lezárulás, megkérdőjeleződés problémáját járják körül. Az alkotás és a gondolkodás az *Anthologia moderna* korában még inkább válságban van, mint Hamvas idején. Ez a válság azonban a *Világválság* című Hamvas-esszéiben írottakhoz hasonlóan nem nevezhető pusztán tragikusnak vagy destruktívnak: megvan benne az alkotó és gondolkodó embert sarkalló, ihlető erő, egy mindig új hagyomány lehetősége.